
¶ José Eijt, *In dienst van de zieken. Broeders van Barmhartigheid van St. Joannes de Deo*, 1875-2013 Hilversum: Verloren, 2014, 304 pagina's ISBN 978 90 8704 395 7, €29,00.

¶ Arnold Smeets

José Eijt is medeoprichter van Stichting Echo (1995). In een ander tijdschrift typeert Joep van Gennip deze stichting als een van de hoofdrolspelers op het gebied van historisch onderzoek naar religieuzen in Nederland (zie zijn bijdrage 'Veranderende Getijden. Een impressie van de Nederlandse geschiedschrijving naar orden en congregaties over ruim één eeuw' in *Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* 17(2014)3, 100-109). *In dienst van de zieken* is zeker een goed voorbeeld van wat de opgebouwde expertise vermag.

De Broeders van Barmhartigheid waren actief in de gezondheidszorg. Hun *Joannes de Deo*-ziekenhuizen zijn (waren) bekend in steden als Haarlem, 's-Hertogenbosch, Utrecht en Sengerema. Dank zij mijn tante in de missie weet ik dat Sengerema in het noorden van Tanzania ligt. Ik ken het van de adressering op blauwe luchtpostenvelopen en, in later jaren, gedeelde herinneringen en getoonde foto's. Na het lezen van *In dienst van de zieken* weet ik meer van de context van het ziekenhuis en van de geschiedenis van de congregatie die in 1959, toen *Sengerema Catholic Hospital* mede op hun initiatief werd opgestart, al zo'n driekwart eeuw geschiedenis achter de rug had.

Die geschiedenis wordt gedragen door een religieus bevlogen inspiratie, aangeblazen door de secularisatie van de moderne tijd. Soms als onverwachte wind mee, vaak ook als scherpe wind tegen.

De studie is chronologisch opgebouwd. Zeven hoofdstukken periodiseren de geschiedenis van de congregatie. Titel en ondertitel van de hoofdstukken geven de tijdperken kleur. In geen van de hoofdstukken ontbreekt de kerkelijke en maatschappelijke context. Lezenswaardig zijn de intermezzì. Portretten van hoofdrolspelers, schetsen van specifieke ontwikkelingen, illustratieve uitweidingen. Ze geven het historisch verhaal extra diepgang en bieden de lezer verrassende inkijkjes.

Eijt volgt de geschiedenis van de Broeders van Joannes de Deo (voortgekomen uit de Duitse gemeenschap van Barmhartige Broeders van Monta-

baur) vanaf het (vrij heldere) begin in november 1858 tot aan het nog altijd niet afgesloten einde. Het jaartal 1875 uit de titel markeert het moment dat de broeders zich in Nederland vestigden. Op de vlucht voor de *Kulturkampf*.

Een belangrijk deel van de geschiedenis van de orde wordt bepaald door de band tussen het Duitse moederhuis en de Nederlandse tak, eerst onder direct bestuur, later als vicariaat. Een Nederlandse provincie kwam er pas na de Tweede Wereldoorlog en niet nadat er vanuit de Verenigde Staten met succes om een eigen Amerikaanse provincie gevraagd was.

Pas halverwege de jaren '50 was er sprake van een zekere gelijkwaardigheid. De Duitse afdeling had toen te maken met een vergrijzing en het generaal bestuur ging met name bij de Nederlandse provincie te rade voor een uitweg. De gelijkwaardigheid was tijdelijk; een decennium later kwam de relatie onder spanning te staan door de verschillende snelheden van aanpassen en vernieuwen van broederlijk leven en monastieke spiritualiteit na het Tweede Vaticaanse Concilie. Duitsland vond dat Nederland te snel liep. Ook daar waren er trouwens broeders die moeite hadden met de modernisering van het gebedsleven en de effecten van de 'tweede beeldenstorm', waardoor niet alleen Maria, Jozef, Antonius en zelfs Franciscus van hun voetstuk gehaald werden maar zelfs het beeld van Johannes de Deo naar de kelder verbannen werd.

Een eeuw of wat daarvoor was het bisschop en aartsbisschop Johannes Zwijsen die de eerste Barmhartige Broeders van Montabaur verwelkomde in 's-Hertogenbosch en hen in de gelegenheid stelde de verpleging van mannen op zich te nemen. Dat geschiedde thuis. Hoe (beangstigend) actueel thuiszorg ook klinkt, in wezen bestond er geen alternatief. Voor de komst van de moderne ziekenhuizen werd men thuis verpleegd en behandeld. Alleen wie geen achtervang of middelen had, ging naar een gasthuis, waar de nadruk op verpleging en verzorging lag, en niet op genezing.

De thuiszorg kende een lange traditie. Al in de Middeleeuwen bezochten zogeheten cellezusters de zieken thuis om hen bij te staan en te verzorgen. In de negentiende eeuw beleefde deze christelijke traditie een nieuwe impuls. Kwantitatief, want met de aandacht voor de problematiek groeide de con-